

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№12 (283)**

Київ 2024

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 12 (283). – К., 2024. – 238 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №10 від 28.11.2024 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
ВАСИЛЬЧАК С.В., доктор економічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИЙ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІСНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2024. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2024

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№ 12 (283)**

Kyiv 2024

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 12 (283). K., 2024. – 238 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 10 dated November 28, 2024

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro–economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social–labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
S. VASYLCHAK, Doctor of Economics, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2024. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2024

Перспективи та виклики переходу до системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в умовах післявоєнного відновлення

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Метою дослідження є узагальнення перспектив та викликів переходу до недержавної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ і процесів, метод системного аналізу щодо вивчення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Результати роботи. Визначено, що в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення громадян. З'ясовано, що недержавне пенсійне забезпечення є третім рівнем цієї системи, який дозволяє громадянам накопичувати кошти на пенсію через добровільні внески до недержавних пенсійних фондів, страхових компаній або банківських установ. Узагальнено переваги та виклики переходу до недержавного пенсійного забезпечення в Україні, які систематизовано з точки зору держави, роботодавців та громадян. Перевагами переходу до недержавного пенсійного забезпечення для держави визначено: зменшення навантаження на солідарну пенсійну систему; підвищення її стійкості; стимулювання економічного розвитку держави та інші. Перевагами переходу до недержавного пенсійного забезпечення для роботодавців є: можливість віднесення пенсійних внесків до витрат підприємства; відсутність сплати ЄСВ; ПДФО та військового збору (за певних умов). Перевагами переходу до недержавного пенсійного забезпечення для громадян є: додаткове джерело пенсійного доходу; можливість персонального управління власними пенсійними накопиченнями; захищеність пенсії, тощо. Недоліками переходу до недержавного пенсійного забезпечення для держави визнано: нестабільна економічна ситуація в Україні, кризові процеси; законодавчо–правові суперечності, тощо. Недоліками переходу до недержавного пенсійного забезпечення для роботодавців є: перехідний період та подвійне навантаження на працюючих громадян; низька мотивація до впровадження; тіньова економіка, тощо. Недоліками переходу до недержавного пенсійного забезпечення для громадян зазначено: низький рівень довіри до фінансових інституцій; відсутність державних гарантій; неможливість зняти всі пенсійні внески за потреби, тощо.

Галузь застосування результатів. Економіка підприємства, національна економіка.

Висновки. Система недержавного пенсійного забезпечення є одним з перспективних напрямів післявоєнного відновлення економіки України, спрямованого на зменшення дефіциту Пенсійного фонду та підвищення рівня пенсій громадян. Незважаючи на значні виклики, Україна має великий потенціал для впровадження та подальшого розвитку недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: пенсія; пенсійне забезпечення громадян; солідарна система; накопичувальна система; система недержавного пенсійного забезпечення; недержавний пенсійний фонд.

SHATSKA Z. Ya.

Prospects and challenges of transition to a non-state pension system in Ukraine in the context of post-war recovery

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations of non-state pension provision in Ukraine.

The purpose of the study is to summarize the prospects and challenges of the transition to a non-state pension system in Ukraine.

Research methods. In writing the article, the author used general scientific and special methods of

studying economic phenomena and processes, as well as the method of system analysis to study the private pension system in Ukraine.

Results. *It is determined that Ukraine has a three-tiered system of pension provision for citizens. It is found that non-state pension provision is the third level of this system, which allows citizens to accumulate funds for retirement through voluntary contributions to non-state pension funds, insurance companies or banking institutions. The article summarizes the benefits and challenges of the transition to non-state pension provision in Ukraine, which are systematized from the perspective of the state, employers, and citizens. The advantages of the transition to non-state pension provision for the State are as follows: reducing the burden on the PAYG pension system; increasing its sustainability; stimulating the economic development of the State, etc. The advantages of the transition to non-state pension provision for employers are: the possibility of attributing pension contributions to the costs of the enterprise; no payment of the unified social contribution; personal income tax and military duty (under certain conditions). The advantages of the transition to private pension provision for citizens are: an additional source of pension income; the possibility of personal management of their own pension savings; pension security, etc. The disadvantages of the transition to non-state pension provision for the state are recognized as: unstable economic situation in Ukraine, crisis processes; legislative and legal contradictions, etc. The disadvantages of the transition to non-state pension provision for employers are: the transition period and double burden on working citizens; low motivation for implementation; shadow economy, etc. The disadvantages of the transition to non-state pension provision for citizens are: low level of trust in financial institutions; lack of state guarantees; inability to withdraw all pension contributions if necessary, etc.*

Field of application of the results. *Enterprise economics, national economy.*

Conclusions. *The system of non-state pension provision is one of the promising areas of post-war economic recovery in Ukraine, aimed at reducing the Pension Fund deficit and increasing the level of pensions of citizens. Despite significant challenges, Ukraine has great potential for the introduction and further development of non-state pension funds.*

Keywords: *pension; pension provision of citizens; solidarity system; funded system; private pension system; private pension fund.*

Постановка проблеми. В умовах післявоєнного відновлення економіки України питання гідного пенсійного забезпечення громадян набуває особливого значення. Традиційна державна система пенсійного забезпечення вже не в змозі задовольнити потреби громадян, оскільки вона стикається з численними проблемами, головною серед яких є демографічні виклики, особливо старіння населення, що впливає на складності у підвищенні рівня пенсій внаслідок дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Разом з тим, військові виклики впливають на посилення руйнувань інфраструктури, економічних та соціальних труднощів в економіці України, що потребує впровадження ефективних сучасних моделей пенсійного забезпечення громадян.

На сьогоднішній день рівень пенсії в Україні є найменшим в Європі. Громадяни старше 60 років отримують в середньому 100 доларів пенсії [5]. Перехід до недержавного пенсійного забезпечення в Україні є важливим кроком у напрямку розвитку гнучкої і стійкої системи соціального

забезпечення, яка могла б гарантувати належний рівень життя для людей похилого віку, особливо після завершення військових дій. Залучення недержавних пенсійних фондів дозволить диверсифікувати ризики і покращити фінансову стабільність, оскільки кожен громадянин зможе поступово накопичувати власні пенсійні заощадження, що стане запорукою його майбутнього добробуту. Створення сучасної і стійкої системи пенсійного забезпечення дозволить знизити соціальну напругу в суспільстві та підтримати повоєнне відновлення та економічне зростання країни, стане важливим етапом для розробки стратегії подолання кризових явищ та забезпечення сталого розвитку України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню питань переходу до системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні присвячено праці таких вітчизняних науковців, як: Абрамчук М. Ю., Аронович Ф., Білик О. І., Лепетан І., Пікус Р. Р., Сташкевич О. С., Трейтак О. Р., Фарінович І. В., Шуваєва Н. В., Яворська Т. В. та

багато інших. Їх праці присвячено загальним аспектам формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні як з точки зору держави, так і роботодавців та громадян. Однак, перспективи та виклики переходу до системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в умовах післявоєнного відновлення є недостатньо вивченими та потребують поглиблених подальших досліджень з формуванням відповідних механізмів функціонування такої системи, основу якої становитимуть недержавні пенсійні фонди.

Виклад основного матеріалу. Система пенсійного забезпечення в Україні має три рівні (табл. 1)

1. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [9].

2. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [9].

3. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [7,8].

Система недержавного пенсійного забезпечення – це третій рівень пенсійної системи, який дозволяє громадянам накопичувати кошти на пенсію через добровільні внески до недержавних пенсійних фондів, страхових компаній або бан-

ківських установ [8]. Вона є важливим елементом багаторівневої пенсійної системи в Україні, що доповнює державне пенсійне страхування. Недержавні пенсійні фонди – це спеціальні фінансові організації, які накопичують та інвестують пенсійні кошти для подальшої виплати учасникам. На сьогоднішній день в Україні система недержавного пенсійного забезпечення повільно розвивається і поки що не є дуже поширеною через економічну нестабільність та недовіру громадян до фінансових установ. Разом з тим, перехід до системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні має на меті створення ефективної, стійкої та справедливої пенсійної системи, що забезпечить населенню гідний рівень життя на пенсії.

Головними особливостями системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є:

1.Добровільність участі. Кожна людина самостійно вирішує, чи хоче вона робити внески, скільки і куди.

2.Диверсифікація джерел фінансування. Джерелами фінансування в системі недержавного пенсійного забезпечення є: особисті внески працівників, внески роботодавців, внески від інших осіб (наприклад, родичів).

3.Державний контроль та регулювання. Держава регулює діяльність недержавних пенсійних фондів через законодавство та контролюючі органи (наприклад, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку в Україні).

4.Можливість спадкування накопичень. Якщо вкладник недержавного пенсійного фонду не дожив до пенсії, то його накопичені кошти можуть передаватися спадкоємцям.

5.Можливість дострокового використання коштів. У деяких випадках (наприклад, критичні хвороби) вкладник недержавного пенсійного фонду може отримати частину власних накопичених коштів раніше.

Роль недержавних пенсійних фондів у системі недержавного пенсійного забезпечення в Україні полягає у:

Таблиця 1. Рівні системи пенсійного забезпечення в Україні

Рівень пенсійної системи	Сутність	Внески
Перший	солідарна державна пенсійна система	обов'язкові внески, розподіл між пенсіонерами
Другий	накопичувальна система	обов'язкові персональні внески
Третій	недержавне пенсійне забезпечення	добровільні внески

Джерело: складено автором за [6,7,9]

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

1.Доповненні частки виплат пенсіонерам до державної пенсії. Недержавні пенсійні фонди дозволяють громадянам накопичувати додаткові кошти на пенсію, що сприяє підвищенню рівня їх фінансової безпеки після виходу на пенсію.

2.Формуванні довгострокових заощаджень. Завдяки внескам у недержавні пенсійні фонди громадяни можуть накопичувати кошти протягом трудового життя, що дає змогу отримувати додатковий дохід після завершення кар'єри та виходу на пенсію.

3.Розвитку інвестиційного ринку в країні. Недержавні пенсійні фонди інвестують кошти в різні фінансові інструменти (державні та корпоративні цінні папери, депозити тощо), сприяючи розвитку економіки.

4.Зменшенні навантаження на державну пенсійну систему. Завдяки участі громадян у системі недержавного пенсійного забезпечення знижується залежність від солідарної пенсійної системи, що особливо важливо в умовах демографічної кризи та старіння населення.

5.Можливості для роботодавців забезпечувати соціальні гарантії працівникам. Роботодавці можуть робити внески до недержавних пенсійних фондів на користь своїх працівників, що є части-

ною соціального пакета та стимулює лояльність персоналу.

6.Гнучкість та прозорість системи недержавного пенсійного забезпечення. Учасники можуть самостійно обирати недержавний пенсійний фонд, контролювати власні накопичення, змінювати отримувачів пенсійних виплат або переводити кошти між фондами.

Перевагами впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є (табл. 2):

Переваги для держави:

1. Зменшення навантаження на солідарну пенсійну систему в Україні. Солідарна державна пенсійна система стикається з проблемами дефіциту коштів Пенсійного фонду, демографічного старіння населення та збільшення навантаження на працююче населення. Створення недержавних пенсійних фондів дозволить частково розвантажити державний бюджет.

2. Підвищення фінансової стійкості державної пенсійної системи в Україні. Запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення допомагає урізноманітнити джерела пенсійного доходу громадян та створює додаткові фінансові ресурси для виплат пенсіонерам.

Таблиця 2. Переваги впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Для держави	Для роботодавців	Для громадян
Зменшення навантаження на солідарну пенсійну систему в Україні	Віднесення пенсійних внесків до витрат підприємства	Підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян, що вийшли на пенсію
Підвищення фінансової стійкості державної пенсійної системи в Україні	Не утримується ЄСВ (за певних умов)	Можливість персонального управління власними пенсійними накопиченнями
Стимулювання економічного розвитку держави	Не утримуються ПДФО та військовий збір (за певних умов)	Формування культури фінансової відповідальності за внески до недержавних пенсійних фондів
Зменшення впливу демографічних чинників		Захищеність пенсії
		Створення «подушки безпеки» від інфляції
		Неможливість «стягнень» та конфіскації пенсії
		Накопичену суму пенсійних внесків можна забрати як одноразову виплату у випадку переїзду за кордон
		Розподіл доходів між всіма учасниками недержавного пенсійного фонду
		Можливість отримання пенсійних внесків частинами
		Відсутність штрафування за прострочення пенсійних внесків

Джерело: складено автором

3. Стимулювання економічного розвитку держави. Інвестиції пенсійних фондів у національну економіку сприяють розвитку фінансового ринку, збільшенню довгострокових інвестицій у стратегічні галузі, що позитивно впливає на економічне зростання країни.

4. Зменшення впливу демографічних чинників. Оскільки система недержавного пенсійного забезпечення базується на індивідуальних накопиченнях громадян, вона менш залежна від кількості працюючих та демографічної ситуації в країні.

Переваги для роботодавців:

1. Пенсійні внески вважаються витратами підприємства, що дозволяє зменшити базу оподаткування юридичної особи [2]. До складу валових витрат кожного звітного податкового періоду роботодавця – платника податків можна зарахувати суму добровільних пенсійних внесків, здійснених ним за свій рахунок на недержавне пенсійне забезпечення його працівників [3].

2. Відсутнє ЄСВ (22%), оскільки пенсійні внески не включаються до фонду оплати праці [2].

3. Не утримуються ПДФО та військовий збір (за умови, що внесок на пенсійний рахунок співробітника не перевищує 15% його зарплати) [2].

Переваги для громадян:

1. Підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян, що вийшли на пенсію. Завдяки накопичувальним внескам громадяни отримують додаткове джерело пенсійного доходу, що сприяє підвищенню рівня пенсій та фінансової незалежності в старості.

2. Можливість персонального управління власними пенсійними накопиченнями. Громадяни отримують право самостійно обирати недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та управляючі компанії для збереження і примноження своїх пенсійних активів.

3. Формування культури фінансової відповідальності за внески до недержавних пенсійних фондів. Запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення та добровільності внесків сприяє формуванню фінансової грамотності та відповідальності громадян за своє майбутнє пенсійне забезпечення.

4. Захищеність пенсії. Всі накопичення є власністю вкладника (або його спадкоємців). Він у будь-який час може отримати інформацію щодо обсягу накопичених коштів або перевести їх у іншу фінансову установу (пенсійний фонд, страхову компанію чи банк) [1].

5. Створення «подушки безпеки» від інфляції шляхом інвестування вкладених коштів та отримання прибутку [2].

6. На пенсійні накопичення не може бути звернене будь-яке стягнення чи застосована конфіскація [2].

7. Накопичену суму пенсійних внесків можна забрати як одноразову виплату у випадку переїзду за кордон на постійне місце проживання [2].

8. На відміну від пенсійного страхування життя, де між клієнтами розподіляється 85% отриманого інвестдоходу, недержавний пенсійний фонд ділить між учасниками весь прибуток [5].

9. Якщо член фонду по досягненню пенсійного віку не буде забирати всю суму відразу, а побажає отримувати виплату частинами, то фонд продовжить керувати цими активами і нараховувати прибуток [5].

10. Недержавні пенсійні фонди не штрафують своїх учасників за несвоєчасне внесення чергового платежу [5].

Діюча система недержавного пенсійного забезпечення в Україні, незважаючи на багаточисельні переваги, потребує подальшого розвитку та вдосконалення, зокрема посилення довіри громадян, державного регулювання та стимулювання участі роботодавців і працівників. Саме тому, процес переходу до недержавного пенсійного забезпечення в Україні зустрічає ряд викликів та перешкод (табл. 3)

Виклики для системи недержавного пенсійного забезпечення – це процеси і внутрішні, і зовнішні, які не завдають безпосередньої шкоди, але вимагають відповідної реакції на них. Виклики не обов'язково становлять небезпеку, вони містять потенційну загрозу, але самі собою не є небезпечними [11]. Виклики та перешкоди для держави:

1. Нестабільна економічна ситуація в Україні, що може призвести до зниження ефективності таких систем. Неефективні реформи на фінансовому ринку уповільнюють розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення [11]. В умовах війни в Україні ця ситуація ще більше загострюється.

2. Кризові процеси (фінансово-економічна криза, пандемія) глобального масштабу [11].

3. Правові суперечності у регулюванні фінансово-економічних відносин в Україні [11]. Недостатньо ефективні законодавча база та складність регулювання діяльності недержавних

Таблиця 3. Виклики та перешкоди впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Для держави	Для роботодавців	Для громадян
Нестабільна економічна ситуація в Україні	Перехідний період та подвійне навантаження на працюючих громадян	Низький рівень довіри до фінансових інституцій
Правові суперечності у регулюванні фінансово–економічних відносин	Низька мотивація роботодавців	Відсутність державних гарантій щодо збереження та повернення пенсійних внесків
Глобальні кризові процеси	Проблеми тіньової економіки	Недостатній рівень фінансової грамотності населення
Дефіцит фінансових ресурсів держави		Інфляційні ризики.
Зростанням кількості пенсіонерів		Нестабільність економічної ситуації в Україні
Законодавчі і регуляторні бар'єри		Відсутність гарантованого доходу
Недостатня система регулювання та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів		Закрити пенсійний рахунок в недержавному пенсійному фонді не можна
Відсутність обов'язкової накопичувальної системи		Неможливість вкладання внесків в іноземній валюті
Високі адміністративні витрати на заснування та управління недержавним пенсійним фондом		
Відсутність розвинених інструментів інвестування		
Слабкий державний контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів		

Джерело: складено автором

пенсійних фондів створюють додаткові труднощі для їхньої роботи та залучення нових вкладників.

4. Дефіцит фінансових ресурсів держави [11].

5. Старіння нації зі зростанням кількості пенсіонерів [11], що потребує збільшення видатків Пенсійного фонду України.

6. Законодавчі і регуляторні бар'єри, які можуть стримувати розвиток недержавних пенсійних фондів та створення відповідної інфраструктури.

7. Недостатня система регулювання та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Необхідно створити ефективну систему державного контролю, щоб уникнути фінансових махінацій та гарантувати безпеку пенсійних накопичень.

8. Відсутність обов'язкової накопичувальної системи. Наразі в Україні діє лише солідарна система пенсійного забезпечення та добровільне недержавне пенсійне страхування. Відсутність обов'язкової накопичувальної складової ускладнює розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення.

9. Високі адміністративні витрати на заснування та управління недержавним пенсійним фондом. Частина коштів, які надходять у недержавні

пенсійні фонди, витрачається на адміністративні витрати, що знижує ефективність накопичень для майбутніх пенсіонерів.

10. Відсутність розвинених інструментів інвестування. Недержавні пенсійні фонди мають обмежений вибір надійних фінансових інструментів для інвестування, що впливає на рівень доходності накопичених коштів.

11. Слабкий державний контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів. Існує ризик шахрайства та неефективного управління активами, оскільки механізми державного нагляду за недержавними пенсійними фондами не завжди дієві.

Виклики та перешкоди для роботодавців:

Перехідний період та подвійне навантаження на працюючих громадян. Запровадження накопичувальної системи вимагає внесків, як до чинної солідарної системи, так і до нового рівня, що може бути фінансово обтяжливим як для працівників, так і для роботодавців.

Низька мотивація роботодавців щодо участі в системі недержавного пенсійного забезпечення. Багато підприємств не зацікавлені у впрова-

дженні корпоративних пенсійних програм через додаткові витрати та відсутність податкових стимулів від держави.

Проблема тіньової економіки. Наявність офіційної та неофіційної частин при виплаті заробітної плати, обмежує можливості участі працівників в системі недержавного пенсійного забезпечення та зменшує їх потенційні внески.

Виклики та перешкоди для громадян:

Низький рівень довіри до фінансових інституцій, у тому числі пенсійних фондів та системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Через економічні кризи, проблеми в банківській системі та військові виклики, українці побоюються вкладати кошти у довгострокові фінансові програми через численні фінансові кризи, шахрайство та банкрутства в минулому.

Відсутність державних гарантій щодо збереження та повернення пенсійних внесків, виплат процентів інвестиційного доходу [1]. Хоча недержавний пенсійний фонд не може бути визнаний банкрутом, але все ж його може бути ліквідовано. У цьому випадку всі заощадження вкладника будуть переведені в інший недержавний пенсійний фонд за його вибором. При цьому недержавні пенсійні фонди не гарантують прибутковості, тому в разі негативного балансу підприємства вкладник отримає збиток [5].

Недостатній рівень фінансової грамотності населення. Більшість населення не розуміє принципи функціонування недержавних пенсійних фондів, їхні переваги і ризики вкладення, що знижує готовність вкладати кошти в приватні пенсійні програми. Громадянам необхідно розуміти, як працюють недержавні пенсійні фонди, щоб усвідомлено обирати пенсійні програми та керувати своїми заощадженнями.

Інфляційні ризики. Підвищення рівня інфляції в Україні може знецінити накопичення, якщо не буде ефективних механізмів захисту пенсійних вкладів.

Нестабільність економічної ситуації в Україні. Висока інфляція, коливання валютного курсу, низькі зарплати та нестабільний ринок праці ускладнюють можливість населення робити регулярні внески до недержавних пенсійних фондів.

Відсутність гарантованого доходу. Учасник фонду не застрахований від того, що по закінченню терміну дії договору він отримає менше, ніж вклав за час накопичення [5]. Недержавні пенсійні фонди можуть запропонувати лише

строкові пенсії, які виплачуються протягом певної кількості років і припиняються після закінчення цього періоду [4].

Закрити пенсійний рахунок в недержавному пенсійному фонді не можна. Його можна або заморозити, якщо більше відкладати не виходить, або перевести до іншого недержавного пенсійного фонду [5].

Відкладати на пенсію в іноземній валюті не можна. В Україні до недержавного пенсійного фонду можна робити внески тільки в гривні [5].

В Україні вже понад 15 років працюють недержавні пенсійні фонди, до яких можна звертатися тим, хто готовий скористатися добровільним накопичувальним рівнем пенсійної системи [6]. Станом на червень 2021 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди, з них 58 діючих, а також 19 адміністраторів таких фондів [10]. За період 2020–2021 р.р. загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів в Україні зросла на 0,9 % з 879,9 тис. осіб у 2020 році до 888,3 тис. осіб у 2021 році. За цей же період адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 92,4 тис. пенсійних контрактів, що більше на 12,8% (10,5 тис.) порівняно з аналогічним періодом 2020 року. У 2021 році кількість вкладників недержавних пенсійних фондів становила 86,2 тис., з яких більша частина це фізичні особи – 84,1 тис. (97,6%), порівняно з аналогічним періодом 2020 року цей показник збільшився на 13,1% (10,0 тис.) [10].

Станом на початок 2022 року в Україні налічується 60 недержавних пенсійних фондів, з яких тільки близько 15 розвиваються, нарощують кількість клієнтів та користуються їхньою довірою. Однак, за період 2021–2022 р.р. відбулося скорочення кількості недержавних пенсійних фондів на 4,7%. У 2022 році з понад 25000 вітчизняних підприємств пенсійні контракти з недержавними пенсійними фондами уклали лише трохи більше ніж 8% (2 000 підприємств) [6].

Натомість з урахуванням демографічних тенденцій держава не має ресурсів для гідного рівня грошового забезпечення пенсіонерів. Індивідуальні пенсійні накопичення неминуче повинні ставати нормою [2]. Саме тому, подальше впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є важливим стратегічним кроком у реформуванні діючої пенсійної системи,

яка сьогодні базується переважно на солідарному рівні, що сприятиме:

Зменшенню навантаження на солідарну пенсійну систему. Перехід на накопичувальну та недержавну пенсійну систему дозволить зменшити дефіцит бюджету Пенсійного фонду та зробити пенсійне забезпечення менш залежним від демографічних змін.

Підвищенні рівня пенсій для громадян. За рахунок інвестування внесків у прибуткові активи (цінні папери, депозити, нерухомість) недержавні пенсійні фонди можуть забезпечити більший дохід на старість.

Можливість спадкування пенсійних накопичень. На відміну від солідарної системи, в системі недержавного пенсійного забезпечення грошові внески залишаються власністю громадянина і можуть бути передані у спадок.

Диверсифікації джерел пенсійного доходу громадян. Поєднання державної (солідарної), обов'язкової накопичувальної та добровільної пенсійної системи забезпечить громадянам фінансову стабільність після виходу на пенсію.

Стимулюванні розвитку фондового ринку України. Недержавні пенсійні фонди можуть стати потужними інвесторами для українського бізнесу, сприяючи післявоєнному відновленні економіки.

Висновки

Перехід до системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є стратегічним кроком, спрямованим на зменшення дефіциту Пенсійного фонду, переходу до стійкої та ефективної пенсійної моделі, що гарантуватиме українцям гідний рівень життя після виходу на пенсію. Перехід до системи недержавного пенсійного забезпечення має значні переваги, але потребує комплексного підходу та підготовки відповідних фахівців, ефективного регулювання та стимулювання громадян до участі. Для успішного впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно підвищити рівень довіри громадян до фінансових установ, покращити законодавчу базу, розробити надійні механізми захисту накопичень громадян, підвищити рівень їх фінансової грамотності та розвивати фондовий ринок, розробити надійні механізми контролю пенсійних накопичень та інвестування.

Список використаних джерел:

1. Абрамчук М. Ю., Шуваєва Н. В. Переваги та недоліки недержавного пенсійного забезпечення. Еконо-

мічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково–практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 24–26 квітня 2013 р. / За заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2013. Т.4. С. 154–155.

2. Аронович Ф. Співпраця роботодавців з недержавним пенсійними фондами: особливості та переваги. SDM partners. 2022. URL: <https://sdm-partners.com/novyny/non-gov-pension-funds-benefits/>

3. Білик О. І., Фарінович І. В. Переваги недержавного пенсійного забезпечення для роботодавців. 2006. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/8ba1c865-627c-4bfa-b33f-79cb61461b5b/content>

4. Лепетан І. Сучасні тенденції недержавного пенсійного страхування: аналіз та перспективи для українських підприємств. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2024. №6. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/208>

5. Мазниченко Т. Накопичувальна пенсія та недержавні пенсійні фонди: плюси та мінуси від експертів. Informator.ua. 2023. URL: <https://informator.ua/uk/nakopichuvalna-pensiya-i-nederzhavni-pensiyni-fondi-plyusi-ta-minusi-vid-ekspertiv>

6. Накопичувальна пенсія: експерти оцінили переваги й недоліки недержавних та державних пенсійних фондів. Укрінформ. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3332563-nakopichuvalna-pensia-eksperti-ocinili-perhevagi-i-nedoliki-derzavnih-i-nederzhavnih-fondiv.html>

7. Пенсії. Міністерство соціальної політики України. 2025. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Pensii.html>

8. Пікус Р. Р., Трейтак О. Р. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2024. №59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3376/3303>

9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закону України від 09.07.2003 р. №1058–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

10. Сташкевич О. С. Недержавні пенсійні фонди: світовий досвід та українські реалії. Вісник соціально–економічних досліджень. 2013. Вип. 3 (50), ч. 2. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3285/1/%D0%9D%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B8%20%D1%81>

11. Яворська Т. В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: ідентифікація загроз та викликів. Соціально–правові студії. 2021. Випуск 4 (14). С. 164–170. URL: https://sjs-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2021_Vol.%204,%20No.%204_164–170.pdf

References:

1. Abramchuk, M. Yu. and Shuvaeva, N. V. (2013). Advantages and disadvantages of non–state pension provision. Economic problems of sustainable development: materials of the International scientific and practical conference dedicated to the memory of Prof. Balatsky O.F., Sumy, April 24–26, 2013. Edited by O. V. Proko–penko. Sumy: SumDU, Vol. 4. Pp. 154–155.
2. Aronovich, F. (2022). Cooperation of employers with non–state pension funds: features and advantages. SDM partners. Available at: <https://sdm-partners.com/novyny/non-gov-pension-funds-benefits/>
3. Bilyk, O. I. and Farynovich, I. V. (2006). Advantages of non–state pension provision for employers. Available at: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/8ba1c865–627c–4bfa–b33f–79cb61461b5b/content>
4. Lepetan, I. (2024). Modern trends in non–state pension insurance: analysis and prospects for Ukrainian enterprises. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. No. 6. Available at: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/208>
5. Maznychenko, T. (2023). Funded pension and non–state pension funds: pros and cons from experts. Informator.ua. Available at: <https://informator.ua/uk/nakopichuvalna-pensiya-i-nederzhavni-pensiyni-fondi-plyusi-ta-minusi-vid-ekspertiv>
6. Funded pension: experts assessed the advantages and disadvantages of non–state and state pension funds (2025). Ukrinform. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3332563-nakopichuvalna-pensiya-eksperti-ocinili-perevagi-j-nedoliki-derzavnih-i-nederzavnih-fondiv.html>
7. Pensions (2025). Ministry of Social Policy of Ukraine. Available at: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Pensii.html>
8. Pikus, R. R. and Treytyak, O. R. (2024). Prospects for the development of non–state pension provision in Ukraine. Economy and Society. №59. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3376/3303>
9. On mandatory state pension insurance (2003). Law of Ukraine dated 09.07.2003 No. 1058–IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058–15#Text>
10. Stashkevych, O. S. (2013). Non–state pension funds: world experience and Ukrainian realities. Bulletin of socio–economic research. Issue 3 (50), part 2. Available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3285/1/%D0%9D%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B8%20%D1%81>
11. Yavorska, T. V. (2021). Non–state pension provision in Ukraine: identification of threats and challenges. Socio–legal studies. Issue 4 (14). Pp. 164–170. Available at: https://sjs-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2021_Vol.%204,%20No.%204_164–170.pdf

Дані про автора

Шацька Зорина Ярославівна,

доцент кафедри смарт–економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, д.е.н., доцент
e–mail: shatskaya@ukr.net

Data about the author

Zorina Shatskaya,

Associate Professor of the Department of Smart–economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Doctor of Science in Economics, Associate Professor
e–mail: shatskaya@ukr.net

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№12 (283) 2024 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.

Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 27.12.2024 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний

Ум. друк. аркушів 27,67.

Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 12 (283) 2024

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 27.12.2024.

Format 60*84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 27,67.

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net